

FACULTATEA DE TEOLOGIE DE LA CERNĂUȚI

CONSTANTIN CENUȘĂ

Universitatea din Cernăuți a fost înființată la 29 august 1875, sub patronajul împăratului Franz-Joseph. Inițial, limba de predare a fost germana¹, cu departamente separate pentru limba și literatura română și ruteană. Facultăților de Drept și Filosofie li s-a adăugat în scurt timp de la înființare și Facultatea de Teologie, prin încorporarea Institutului Teologic și încadrarea profesorilor de la Institut în noua facultate. Statutul de organizare pentru noua Universitate prevede înființarea unei Facultăți Teologice pe cheltuiala Fondului Bisericesc din Bucovina².

Uricul de fundație al noii Universități, semnat de împăratul Francisc Iosif la Schönbrunn, avea următorul text: „Aplicând noi legea aceasta, fundăm și creăm, cu acest uric, Universitatea din Cernăuți, permițându-i totodată preagrațios ca să poarte numele nostru de «Universitatea Francisco-Iosefină î. r. cernăuțeană». Am ordonat ca această Universitate, înainte de toate, să fie compusă din trei facultăți: una teologică greco-orientală, alta juridică și mai alta filosofică și am îngrijit ca aceste trei facultăți să fie înzestrate cu acele puteri învățătoarești, mijloace didactice, zidiri și fonduri care sunt de trebuință pentru realizarea scopurilor lor nobile. Mai departe, ordonăm ca această nouă școală înaltă să se organizeze și să se constituie întru toate și în ceea ce nu este anume ordonat pentru ea, după legile, ordonanțele și întocmirile după care se conduc celelalte universități din regatele și țările noastre reprezentate în Parlament, acordându-i, totodată, toate acele drepturi, privilegiile și libertăți care fuseseră acordate, la timpul său, prea grațios, de noi și de înaintașii noștri, acestor universități care înfloresc prin celelalte regate și țări ale noastre. Voim, îndeosebi, ca această Universitate să constituie, în limitele dreptului academic în vigoare, o corporațiune înzestrată cu deplină independență și autonomie, pentru a-și reglementa și administra

¹ Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. III, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1981, p. 190.

² Ion Nistor, *Istoria Bisericii din Bucovina și a rostului ei național-cultural în viața românilor bucovineni*, Rădăuți, Editura Septentrion, 2003, p. 111.

Analele Bucovinei, **XX**, 1 (40), p. – , București, 2013

afacerile ei externe în deplină libertate. Noi avem credința că Universitatea va face uz cu cumpătare de drepturile, privilegiile și libertățile ce i s-au acordat și că ea va împlini toate speranțele pe care, în spiritul nostru și al credincioșilor noștri supuși, le nutrim cu ea astăzi, în ziua înființării ei. Noi credem, cu deosebire, că ea va deveni nu numai un centru de cultură pentru știința superioară, pentru cercetări libere și pentru orice artă și dexteritate a spiritului omenesc, ci și că ea își va arăta toată sollicitudinea pentru frica de Dumnezeu, pentru buna cuviință și virtute și că ea va spori, va crește și va înflori spre fericirea împărăției și a țării”³.

Universitatea a fost inaugurată cu toată solemnitatea la 4 octombrie 1875, printr-un serviciu divin oficiat la Catedrala Ortodoxă din Cernăuți, în prezența tuturor oficialităților și a oaspeților veniți din celelalte provincii ale imperiului și din străinătate. Ministrul Cultelor și al Învățământului, dr. C. de Stremayr, a evitat în alocuțiunea sa orice excese naționaliste austriece, mai ales că anul 1875 amintea și de împlinirea a o sută de ani de la anexarea sau, mai bine zis, răpirea Bucovinei. Efectul produs de cuvântarea festivă rostită de Friederic Schuler de Libloy, decanul Facultății Juridice, a fost unul de nemulțumire în rândul românilor⁴.

Ion G. Sbiera, referindu-se la acel moment, aprecia discursul drept „o amestecătură dezlegată de idei necoerente”, care „a contribuit mult la tulburarea și întunecarea bunelor impresii produse de diversele festivități în inimile expansive ale participanților la ele și ale ctitorilor cuvântării”⁵. Trebuie spus că Universitatea a fost înființată în perioada vicariatului lui Teoctist Blajevici, mitropolitul de mai târziu (1877–1879) și acum s-a reorganizat Institutul Teologic ca facultate a acesteia.

Institutul Teologic (1827–1875) din Cernăuți, transformat în Facultate de Teologie în 1875, a jucat un rol important în cultura Bucovinei, dar și în viața întregii ortodoxii, fiind singurul așezământ de învățământ teologic din întreaga Monarhie Austro-Ungară⁶. Subordonarea canonică și administrativă către Mitropolia sârbească din Carloviț (1783) a avut un efect negativ asupra credincioșilor ortodocși români din Bucovina. În aceste condiții, limba slavonă a câștigat teren în cadrul bisericii bucovinene, dar, mai mult, limba română a fost treptat înlocuită cu limba germană și polonă.

Cel care a avut un rol esențial în păstrarea sentimentului național a fost marele ierarh Silvestru Morariu Andrievici (1880–1895). Acesta a luat măsuri care vizau

³ Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, București, Editura Humanitas, 1991, p. 214.

⁴ Ion G. Sbiera, *Familia Sbiera, după tradițiune și istorie. Amintiri din viața autorului*, Cernăuți, Tipografia Universitară, 1889, p. 287.

⁵ *Ibidem*, p. 297.

⁶ Vladimir Trebici, *Bucovina*, în „Academica”. Revistă de știință, cultură și artă, București, anul I, nr. 6, 1991, p. 31.

consolidarea școlilor românești, contribuind la redeșteptarea conștiinței naționale a românilor bucovineni. Astfel, la îndemnul său au luat ființă diverse asociații studențești, iar preoții au început să officieze serviciile divine exclusiv în limba română. Unii preoți au ridicat cu mijloace proprii biserici și școli românești, îngrijindu-se de starea economică a populației românești, înființând bănci și cooperative de consum.

Referitor la Facultatea de Teologie, se impune precizarea că aceasta este cea mai veche instituție superioară de cultură românească din Moldova de Sus, ea dezvoltându-se din vechea Academie Duhovnicească de la Mănăstirea Putna, care a fost întemeiată de Grigore Ghica-Vodă⁷ și mitropolitul Moldovei, Iacob Putneanul (1750–1760), fiind condusă de marele cărturar și teolog Vartolomeu Măzăreanu⁸.

După înființarea acestei facultăți, începe o nouă perioadă în viața bisericii, cea care acum se bucură de un învățământ superior de un real folos pentru românii bucovineni. La Facultatea de Teologie se trece la un alt stadiu de predare. Pe lângă profesorii vechi, au fost aduși noi profesori, cu studii teologice în Austria și Germania, dar și foști studenți ai Institutului Teologic⁹. Printre materiile predate acum se pot aminti: studiul biblic și exegeza Vechiului Testament, studiul biblic și exegeza Noului Testament, istoria bisericii, dogmatica și teologia fundamentală, dogmatica specială, teologia morală, dreptul bisericesc, teologia practică, limbile ebraică și aramaică, greaca și slava bisericească. Cursurile se desfășurau pe o perioadă de opt semestre, iar limba de predare era germana, excepție făcând teologia practică, aceasta predându-se în limbile română și ruteană.

Beneficiind de acordul mitropolitului, guvernatorul Bucovinei, Bourguignon, a numit la Facultatea de Teologie pe specialistul în slavonistică Eugen Kozak la Catedra de limbă slavonă și, la altă catedră, pe Dionisie Irimiciuc, care a fost până atunci profesor de religie la Liceul din Cernăuți. Acesta din urmă nu îndeplinea niciuna din condițiile cerute¹⁰. Dacă despre primul dintre cei numiți nu se spunea nimic, pentru că, într-adevăr, avea merite reale, despre Irimiciuc se spunea că nu avea nicio publicație, „ba avea una plasată într-un ziar rutean din Cernăuți, sub titlul sugestiv *Memoriile unui nebun*, în care Irimiciuc lovea în instituțiile bisericești ortodoxe, ridiculizându-le și criticându-le. Preoțimea ortodoxă din Bucovina, sesizându-se, a cerut darea în judecată

⁷ Grigore Ghica a fost domn al Moldovei de patru ori: 26 septembrie 1726 – 5 aprilie 1733, 16 noiembrie 1735 – 3 septembrie 1739, octombrie 1739 – 13 septembrie 1741 și mai 1747– aprilie 1748 și al Munteniei de două ori: 5 aprilie 1733 – 16 noiembrie 1735 și 5 aprilie 1748 – 23 august 1752.

⁸ Această Academie a fost transformată într-un Institut Teologic după anul 1774, servind drept bază viitoare Facultăți de Teologie.

⁹ Vladimir Trebici, *Facultatea de Teologie din Cernăuți (1875–1940) și importanța sa ecumenică*, în „Studii teologice”, București, an XLIV, nr. 5–6, 1992, p. 7.

¹⁰ Serviciul Arhivelor Naționale Istorice Centrale, Fond *Teodor Bălan*, dosar nr. 15, f. 21.

a ereticului, după cum o cerea și o impunea disciplina Bisericii Ortodoxe”¹¹. Iată așadar că, pe lângă faptul că era slab pregătit, dascălul numit de Bourguignon avea și „calități” morale deosebite. După ce a fost dat în judecată, acesta „și-a recunoscut vina, într-un târziu”¹².

Visul românilor din ținuturile aflate sub ocupație străină s-a împlinit odată cu ziua de 1 decembrie 1918. Prin articolul 59 al Tratatului de Pace, semnat la 10 septembrie 1919, la Saint-Germain, Austria a renunțat la fostul Ducat al Bucovinei în favoarea României, iar Parlamentul de la București a ratificat, la 31 decembrie 1919, prin Decretul-lege din 18 decembrie 1918, unirea Bucovinei cu România. Prin recunoașterea unirii de către Congresul de Pace de la Paris și prin introducerea ei în Constituția României, actul din 28 noiembrie 1918 a rămas definitiv¹³.

În aceste condiții era nevoie de o reorganizare a tuturor zonelor țării, care să aibă în vedere și reorganizarea învățământului. În acest sens, anul 1919 a fost unul deosebit de important și, chiar dacă se înainta cu pași mărunți, lucrurile păreau că merg într-o direcție bună. Legislația privind învățământul superior a cunoscut un proces mai îndelungat. Prin decrete regale, Universitatea maghiară din Cluj și Universitatea germană din Cernăuți s-au transformat, începând cu 1 octombrie 1919, în universități românești. Potrivit decretului, salariile, gradațiile și indemnizațiile profesorilor și funcționarilor de la aceste universități erau aceleași cu cele ale colegilor de la Iași și București. Universitatea din Cernăuți și-a deschis cursurile în ziua de 24 octombrie 1920, cu participarea regelui Ferdinand, a reginei Maria și a principelui moștenitor Carol¹⁴.

După anul 1918, învățământul teologic din Biserica Ortodoxă Română a trecut prin diverse transformări, cauzate de noua situație în care se aflau românii, dar, cu toate acestea, facultățile de teologie de la noi au avut profesori de valoare, aproape toți cu studii de specializare făcute în mari centre universitare din Apus, care au publicat numeroase lucrări în domeniul specializării lor.

La Facultatea de Teologie din Cernăuți îi amintim pe: Vasile Tarnavski (Vechiul Testament), Vasile Gheorghiu (Noul Testament), Nicolae Cotos (Teologia fundamentală), Vasile Loichiță (Dogmatică), Valerian Șesan (Drept bisericesc), Simion Reli (Istoria Bisericii Române), Domițian Spânu (Morală). În afară de aceștia, îi menționăm și pe unii profesori care, după 1948, au activat la București și Sibiu:

¹¹ *Ibidem*, f. 22.

¹² *Ibidem*, f. 22.

¹³ Ion Nistor, *op. cit.*, p. 404.

¹⁴ Ioan Scurtu, Ion Agrigoroaiei, Petre Out, *Instituțiile*, în vol. *Istoria românilor. România întregită (1918–1940)*, vol. VIII, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 218.

Orest Bucevschi, Vladimir Prelipceanu, Iustin Moiescu, Petru Procopovici, Milan Šesan¹⁵.

Ca și înainte de Marea Unire de la 1918, și după această dată Facultatea de Teologie din Cernăuți a întreținut ideea unității naționale și a continuității istorice a pământului și sufletului românesc¹⁶.

La 25 mai 1933 a avut loc ședința festivă de proclamare a M. S. Regele Carol al II-lea ca patron al Universității și a acordării titlului de *doctor honoris causa* Maiestății Sale. Orașul Cernăuți devine acum un puternic centru cultural românesc, mai ales prin activitatea susținută a Universității de aici, unde funcționau patru facultăți: Drept și Științe de Stat, Litere și Filosofie, Științe, Teologie, alături de Conservatorul de Muzică și Artă Dramatică. În toată Universitatea, dintre cadrele didactice doar patru erau austriece și au ales să rămână aici și după ce Bucovina a revenit României.

Clădirea Universității datează din anii 1920–1922, fiind construită de guvernul României. Istoricul român Ion Nistor a fost mult timp rectorul Universității (1919–1939). La 12 octombrie 1935, odată cu inaugurarea anului universitar 1935–1936, are loc și sfințirea noului edificiu al Universității, în prezența M. S. Regele Carol al II-lea, a Marelui Voievod Mihai și a altor membri ai familiei regale, însoțiți de membrii guvernului. În discursul său, M. S. Regele a spus: „Fără a lăsa în urmă celelalte ramuri de învățatură, aceea care pentru propășirea neamului nostru a strălucit ca o lumină deosebit de vie a fost Facultatea de Teologie Ortodoxă. Ea a venit ca o nevoie imperioasă a credinței noastre, s-o întărească cu o nouă forță culturală. Conduasă cu o deosebită cinste de profesori luminați, ca Eusebie Popovici, Vasile Găină, venerabilul Clementie Popovici, a dat ierarhi distinși bisericii noastre, printre care voi numi pe mult regretații mitropoliți Pimen al Moldovei și Nectarie al Bucovinei. Astăzi, când se simte și mai vârtos nevoia unei preoțimi conștiente, adânc pătrunsă de credință și de misiunea ei de conducător sufletesc al poporului, Facultatea de Teologie trebuie să ocupe un loc de frunte în organizarea culturii românești, ca să poată fi în stare să ducă, cu toate puterile, o luptă pentru adevăratul creștinism conștient și viu, luptă care pe zi ce trece devine mai aprigă și mai imperativă”¹⁷.

Despre câteva aspecte ale învățământului teologic superior din Bucovina românească vom aminti și noi, vorbind despre personalități ale teologiei bucovinene,

¹⁵ Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 434.

¹⁶ P. P., *Facultatea de Teologie din Cernăuți la Suceava*, în „Cuvântul preoțesc”, Rădăuți, anul V, nr. 10–11, 1940, p. 2.

¹⁷ M.S. Carol al II-lea, Regele României, *Discurs la inaugurarea noului local al Universității din Cernăuți*, în „Anuarul Universității «Regele Carol al II-lea» din Cernăuți pe anii 1933–1934”, Cernăuți, 1937, p. 2.

lucrări și studii apărute în perioada de care ne ocupăm, dar și despre importanța învățământului teologic din nordul Moldovei.

Faima și renumele Facultății de Teologie de la Cernăuți sunt date de valoarea profesorilor care au predat aici, dar și de numărul impresionant de studenți care au absolvit-o. O statistică efectuată pentru 11 ani de studiu, între 1921 și 1932, arată că aici au fost înscriși 15 165 de studenți, reprezentând 5,4% din totalul studenților universitari. Dintre aceștia, 14 802 au fost români, adică 6,8% din numărul total al studenților români. Din numărul total al studenților teologi, 898 au fost licențiați, adică 5,9% din înscriși¹⁸.

După cum menționa și decanul Facultății de Teologie din Cernăuți (care în perioada 1945–1948 a funcționat la Suceava), prof. dr. Vasile Loichiță, la solemnitatea deschiderii cursurilor anului 1941–1942, aceasta a fost „aproape trei sferturi de veac farul ortodoxiei românești și al tuturor țărilor ortodoxe din sudul Europei”¹⁹. În sprijinul acestei afirmații se adaugă în continuare: „Nu există disciplină din ansamblul științific al teologiei ortodoxe căreia Facultatea de Teologie din Cernăuți să nu-i fi așezat temelul de totdeauna, până azi neîntrecut. Știința exegetic-istorică, ca și cea sistematic-practică, ne-a dat opere nepieritoare, care fac fală Facultății și Universității cernăuțene și vor înveșnici pe răboj de aur numele iluștrilor ei dascăli români, toți în majoritatea lor și foști rectori ai acestei Universități pe timp de jug străin, onorându-li-se în acest chip, cu smulgere și de silă, erudiția lor, în fața căreia au trebuit să se plece și străinii ce ne stăpâneau. Acești dascăli cu eminentă cultură clasică învățau, scriau și vorbeau latinește, după uzul timpului lor, de la jumătatea secolului al XIX-lea”²⁰.

În cursul anului 1935–1936, Facultatea de Teologie a fost vizitată de A. Kartachov, profesor la Institutul de Teologie Ortodoxă din Paris și Serge Kisel Kiselewski, profesor de Teologie Ortodoxă la Universitatea „Josef Pilsudski” din Varșovia, de mitropolitul Ghermano de Sardion și de mitropolitul Dorotei al Laodiceei. În următorul an, la 18 mai 1937, Facultatea l-a avut ca oaspete străin pe Clavier, profesor la Facultatea de Teologie protestantă din Montpellier, care a ținut în Aula Universității o conferință (*Vers l'union des eglises pour le salut du monde*) despre

¹⁸ Iosif I. Gabrea, *Școala românească. Structura și politica ei, 1921–1932*, București, Tipografia „Bucovina”, f. a., p. 60.

¹⁹ *Solemnitatea inaugurării cursurilor la Facultatea de Teologie*, în „Cuvântul preoțesc”, anul IX, nr. 1–2, 1942, p. 1.

²⁰ *Ibidem*, p. 2.

mișcarea ecumenică, despre apropierea bisericilor și înfrățirea popoarelor prin creștinism²¹.

Respectul și stima de care se bucurau cadrele didactice de la Facultatea de Teologie din Bucovina în această perioadă este arătat de faptul că profesorul de Noul Testament de aici, dr. Vasile Gheorghiu, a fost numit, în anul 1938, membru de onoare al Academiei Române. Comitetul de redacție al ziarului „Cuvântul preoțesc” din anul 1938 amintește că noul membru al Academiei a fost ales pentru „credința sa puternică, dragostea sa nefățarnică, larga bunătate a inimii sale, curăția gândurilor sale, firea sa domoală și blajină, sinceritatea, modestia, conduita-i rectilinie, caracterul său neșovăitor, [...] toate aceste calități morale, sufletești”²². Această distincție acordată respectabilului profesor vine ca o răsplată a muncii științifice de patru decenii din fața catedrei și ca o confirmare a prestigiului de care se bucură Facultatea de Teologie de la Cernăuți „în fața lumii ortodox-române”²³.

Implicarea Facultății de Teologie de la Cernăuți în problemele importante ale timpului demonstrează că teologia era mereu pregătită să răspundă, prin profesorii și studenții săi, aspectelor contemporane ale vieții. Astfel, în ziua de 10 februarie 1934, sub președinția decanului Facultății de Teologie de la Cernăuți, dr. I. Mihălcescu, în sala de conferințe din Palatul ziarului „Universul”, a avut loc un congres al profesorilor de religie, unde s-a hotărât organizarea preoților profesori într-o asociație pe țară și convocarea unui congres general. Trebuie menționat faptul că acest congres a avut loc ca răspuns la congresul profesorilor de filosofie desfășurat la București, cel care cerea înmulțirea numărului orelor de filosofie din învățământul secundar în defavoarea orelor de dirigenție și religie. Reacția profesorilor de religie din Bucovina, în frunte cu decanul Facultății de Teologie, a fost una cât se poate de firească, având în vedere importanța învățământului religios în această zonă, dar și în celelalte zone ale țării²⁴.

În concordanță cu schimbările rapide ale vremii, și Facultatea de Teologie de la Cernăuți a căutat, în decursul timpului, să se conformeze situațiilor apărute, dar și autorităților statului, toate acestea pentru a arăta că legătura dintre biserică și stat trebuie să fie una puternică. Mitropolitul Visarion Puiu (1935–1940) își exprimă, în cuvântarea sa susținută în fața cadrelor profesionale de la Teologie, din ziua de 2 decembrie 1935, interesul pentru bunul mers al învățământului teologic universitar și

²¹ N. Cotos, *Raportul Facultății de Teologie*, în „Anuarul Universității «Regele Carol al II-lea» din Cernăuți”, 1937, p. 33.

²² *Profesorul Vasile Gheorghiu, membru de onoare al Academiei Române*, în „Cuvântul preoțesc”, anul V, nr. 12, 1938, p. 2.

²³ *Omagierea părintelui prof. dr. Vasile Gheorghiu la Facultatea de Teologie din Cernăuți*, în „Cuvântul preoțesc”, anul V, nr. 12, 1938, p. 3–4.

²⁴ *Un congres al profesorilor de religie*, în „Cuvântul preoțesc”, anul I, nr. 5, 1934, p. 5.

întristarea față de scăderea prestigiului Facultății de Teologie în rândul tinerilor, căutând, în același timp, soluții viabile pentru schimbarea acestei situații. Dintre soluțiile găsite pentru ca această „pepinieră să ne dea cele mai alese elemente trebuitoare bisericii și eparhiei noastre” sunt amintite: găsirea unor profesori pentru catedrele vacante, ajutor acordat profesorilor în publicarea lucrărilor, sprijin și încurajare în studii studenților, un internat care să adăpostească un număr mai mare de bursieri, crearea unor burse în străinătate pentru studenți, burse pentru studenții străini ce doresc să studieze teologia la Cernăuți²⁵. Aceste directive ce trebuie îndeplinite pentru progresul învățământului teologic bucovinean sunt amintite de I.P.S. Visarion și la deschiderea lucrărilor Adunării Eparhiale din 31 martie 1936²⁶.

Dintr-un articol semnat de un participant la sărbătoarea hramului Facultății de Teologie (30 ianuarie 1936), apărut în ziarul „Cuvântul preoțesc”, aflăm și câteva nume de profesori de teologie din această perioadă. Aceștia sunt menționați ca luând parte, împreună cu I.P.S. Visarion, la slujbele oficiate în biserica Facultății (vecernia cu priveghere și Sfânta Liturghie). În această perioadă, decan la Facultatea de Teologie era pr. prof. dr. N. Cotos, iar printre profesori sunt amintiți preoții: dr. V. Tarnavski, dr. V. Gheorghiu, dr. D. Spânu, dr. S. Reli, dr. Vl. Prelipcean, I. Pașcanu și diaconii A. Mihuță și I. Michiciuc²⁷.

Interesul pentru dezvoltarea învățământului teologic din Bucovina este unul deosebit de important pentru biserică în această perioadă. Lucrul acesta este demonstrat și de un memoriu înaintat în anul 1936 de Societatea Clerului Ortodox din Bucovina mitropolitului Visarion Puiu, în care găsim, pe lângă problemele obișnuite ale Eparhiei, și dorința ca din averea Fondului Bisericesc al Bucovinei să se creeze burse pentru studenții Facultății de Teologie: „Să se acorde burse integrale cu începerea anului școlar 1936–1937 tuturor elevilor care se găsesc în Internatul Eparhial; burse anuale pentru licențiații doctoranzi și doctori în Teologie din Eparhia noastră pentru completare și specializare în studii teologice în străinătate”²⁸.

Una dintre problemele importante ale timpului și care interesează în mod direct și Facultatea de Teologie de la Cernăuți este aceea a autonomiei universitare. Pentru că

²⁵ Visarion, Mitropolitul Bucovinei, *Cuvântarea rostită de I.P.S. Mitropolit Visarion în consfătuirea avută cu toate secțiile eparhiale, de față fiind P.S.S. Episcop Ipolit, întregul corp profesoral al Facultății de Teologie și dl. prefect și primar din Cernăuți, luni 2 decembrie 1935*, în „Cuvântul preoțesc”, anul II, nr. 12, 1935, p. 1–2.

²⁶ Vezi *Cuvântul I.P.S. Mitropolit la deschiderea Adunării Eparhiale din 31 martie 1936*, în „Cuvântul preoțesc”, anul III, nr. 7–8, 1936, p. 10.

²⁷ *Hramul Facultății de Teologie și al Institutului Teologic din Cernăuți*, în „Cuvântul preoțesc”, anul III, nr. 4, 1936, p. 4.

²⁸ *Memoriul înaintat de Societatea Clerului Ortodox din Bucovina Înalt Prea Sfințitului Mitropolit*, în „Cuvântul preoțesc”, anul III, nr. 24, 1936, p. 2–3.

se constată o drastică scădere a moralității în rândul tinerilor studenți, dovedită de asasinatele din acea perioadă, Sinodul Bisericii Ortodoxe Române cere ministrului Instrucțiunii, dr. C. Angelescu, să avizeze modificarea Legii învățământului superior în ceea ce privește organizarea facultăților de teologie. Se cere ca recrutarea profesorilor să se facă cu aprobarea bisericii, iar ierarhii locului să aibă delegarea de a se interesa de buna desfășurare a activității educaționale, „avizându-se la măsuri disciplinare împotriva profesorilor și a studenților cu deprinderi amurale sau imorale”²⁹.

Anul școlar 1939–1940 a fost unul normal pentru Facultatea de Teologie de la Cernăuți, spre deosebire de anul următor, când, în 28 iunie 1940, profesorii, personalul administrativ și studenții au fost nevoiți să părăsească Cernăuțiul. *Decretul-lege* nr. 183 884, din 3 octombrie 1940, emis de către Ministerul Educațiunii Naționale, prevedea că Facultatea de Teologie de la Cernăuți a fost încadrată din punct de vedere organic la Universitatea din București. La stăruințele Mitropolitului Tit Simedrea al Bucovinei (1940–1945), ale fostului rector al Universității din Cernăuți, Ion Nistor și ale decanului Facultății de Teologie, Nicolae Cotos, sediul facultății a fost mutat în orașul Suceava. Facultatea și-a început activitatea la 7 octombrie 1940, în Internatul Liceului de Băieți „Ștefan cel Mare”; la 6 noiembrie cursurile au putut fi ținute și în sălile mari ale aceluiași liceu. Anul universitar de pribegie a beneficiat de prezența a nouă profesori, dintre care doi au fost pensionați la 1 septembrie 1941 (pr. prof. dr. Nicolae Cotos și pr. prof. dr. Simeon Reli). Numărul celor înscriși în acest an universitar a fost de 392 (388 studenți și patru studente), toți fiind de religie ortodoxă și de naționalitate și etnie română. Numărul licențiaților în același an a fost de 183 de studenți și două studente, fiind înregistrat și un absolvent al cursurilor de doctorat. Căminul în care au fost mutați studenții teologi a fost renovat de către aceștia, de cazare beneficiind un număr de 54 de studenți (30 din Vechiul Regat, 17 din Bucovina, șapte din Basarabia). Alături de căminul Facultății de Teologie a funcționat și o cantină, atât pentru studenții interni, cât și pentru cei externi. De asemenea, un număr de 69 de studenți și două studente au beneficiat de burse și semiburse de la statul român, dar și de la Mitropolia Bucovinei, studenților refugiați acordându-li-se și suma de 35 000 de lei³⁰.

Situația grea în care se aflau studenții refugiați la Suceava era întărită și de lipsa materialului de studiu, nici Arhiva și nici Biblioteca Facultății neputând fi salvate din calea invadatorilor. Cu toate acestea, s-au făcut eforturi uriașe pentru achiziționarea unui număr de 150 de volume, alte 1 000 fiind primite drept donație, toate acestea

²⁹ *Sf. Sinod a cerut desființarea autonomiei universitare pentru facultățile de teologie*, în „Cuvântul preoțesc”, anul III, nr. 17, 1936, p. 8–9.

³⁰ *Solemnitatea inaugurării cursurilor la Facultatea de Teologie*, în „Cuvântul preoțesc”, anul IX, nr. 1–2, 1936, p. 7–8.

pentru Biblioteca Facultății. Au mai fost donate de către Ministerul Educației 500 de reviste și ziare, iar 91 de volume au fost primite în custodie pentru perioada de pribegie din partea preotului Pop, de la Parohia „Sf. Nicolae” din Suceava, alte 25 de volume fiind împrumutate de la biblioteca din același oraș. O statistică interesantă ne arată că numărul studenților care doreau să frecventeze această mică bibliotecă (în comparație cu biblioteca aflată la Cernăuți, care număra în jur de 22 000 de volume, din care au ars 2 000) era de aproximativ 10–15 pe zi³¹. Nu doar cu aceste neajunsuri s-a lovit Facultatea de Teologie, ci și cu imposibilitatea ca profesorii săi să-și continue, într-un ritm susținut, activitatea academică. Numărul lucrărilor de specialitate ale profesorilor teologi apărute în această perioadă a fost unul redus, doar unele articole și recenzii apărând în revistele teologice de specialitate³².

După intrarea României în război alături de Germania³³, teritoriul Bucovinei este eliberat de armatele române. Odată cu administrația românească, va reveni la Cernăuți și Facultatea de Teologie. Prin *Legea nr. 922*, publicată în „Monitorul Oficial”, nr. 247, din 17 octombrie 1941, referitoare la înființarea unor instituții de învățământ superior în Bucovina și Basarabia, Facultatea de Teologie și-a redobândit, la 27 octombrie, sediul din Cernăuți, încadrându-se, din punct de vedere organic, la Universitatea din Iași. Aceeași lege a desființat Facultatea de Teologie de la Iași, fostă la Chișinău, personalul didactic de aici fiind mutat la Cernăuți, prin Decizia Ministerului Culturii Naționale și al Cultelor nr. 252 481, din 23 octombrie 1941. Dintre profesorii care au beneficiat de această lege îi amintim pe Valeriu Iordăchescu, N. Popescu-Prahova, C. Tomescu, Cicerone Iordăchescu³⁴.

O informație prețioasă cu privire la numărul de studenți de la Facultatea de Teologie ne este oferită de ziarul „Cuvântul preoțesc” din anul 1941. Aflăm astfel că numărul studenților care vor fi primiți la cele trei universități din țară este următorul: 1 400 de studenți la Facultățile de Drept, 940 de studenți la Facultățile de Litere și Filosofie, 820 de studenți la Facultățile de Știință și 120 la Facultățile de Teologie. Situația se prezintă deosebit de complicată din acest punct de vedere pentru Facultatea de Teologie de la Cernăuți, care pierde un important număr de teologi care trebuiau să-i înlocuiască pe preoții uciși în timpul ocupației rusești, dar și pe preoții ucraineni trimiși în mijlocul credincioșilor din Ucraina. Dificultățile învățământului teologic sunt date, de asemenea, de pierderea uneia dintre Facultățile de Teologie și de numărul mic

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*, p. 8.

³³ Iosif Constantin Drăgan, *Istoria românilor*, Ediția a III-a revăzută, București, Editura Europa Nova, 1999, p. 244–246.

³⁴ *Solemnitatea inaugurării cursurilor la Facultatea de Teologie*, în „Cuvântul preoțesc”, anul IX, nr. 1–2, 1936, p. 7–8.

de absolvenți de Teologie, care nu pot îndeplini necesitățile apărute între timp prin eliberarea Transnistriei și a ținuturilor românești până la Bug³⁵.

Perioada ce a urmat revenirii românești în Bucovina a fost una dificilă, atât pentru autoritățile române, cât și pentru oamenii de rând. Un rol deosebit de important a fost jucat acum de Mitropolia Bucovinei (Episcopia Bucovinei) și de Facultatea de Teologie, revenită acasă după o perioadă de grea pribegie. Facultatea de Teologie a fost cea care și-a asumat misiunea sa educativă și de instruire a tinerilor bucovineni, dar și a celor veniți din alte zone ale țării (Regat sau Basarabia) sau de peste hotare (sârbi și câțiva bulgari). Dumitru Stăniloae afirmă despre Facultatea de Teologie de la Cernăuți, după revenirea sa în Bucovina, următoarele: „Facultatea Teologică din Cernăuți va lumina iar ca un far uriaș în cuprinsurile spirituale ale ortodoxiei din țara noastră și din tot sud-estul european. [...] Ea este cea mai veche școală românească de cultură teologică înaltă. Ea a creat teologia românească, ridicându-ne de la citirea empirică a textelor patristice, atâtea câte le avem, la o cunoaștere și înțelegere sistematică a doctrinei creștine. Ea a făcut mai mult decât statul nostru și tot ce trebuia să facă el pentru păstrarea și strângerea legăturilor noastre cu popoarele ortodoxe din sud-estul european în baza comunității de credință. [...] Ea reprezintă în ansamblul teologiei românești un stil propriu, extrem de necesar. Prin legăturile ei cu teologia germană, ea reprezintă elementul de sobrietate și scrupulozitate în tot scrisul ei. Paznică severă a formulării precise, tradiționale, ea este frâna necesară și criteriul neînșelător pentru scrisul nostru teologic care, fără îndoială, e bine, pe de altă parte, să fie străbătut și de avânt și de o stăruință de adâncire și lărgire a orizontului spiritual, laturi în care excelează alte centre teologice”³⁶.

În perioada 1920–1940 au avut funcția de decan și rector următorii profesori³⁷: Nicolae Cotlarciuc (1920–1921); Valerian Șesan (1921–1922; 1923–1925; 1927–1930); Vasile Tarnavschi (1922–1923; 1923–1924); Nicolae Cotos (1924–1927; 1935–1937; 1938–1940; 1926–1927); Vasile Loichiță (1927–1929; 1937–1938); Domițian Spânu (1929–1933); Vasile Gheorghiu (1933–1934); Simion Reli (1934–1935).

Este demnă de reținut propunerea decanului Nicolae Cotos, adresată primului Congres de Teologie Ortodoxă, organizat la Atena, în perioada 28 noiembrie –

³⁵ O. Gh., *Prea puțini studenți în teologie!*, în „Cuvântul preoțesc”, anul VIII, nr. 8–10, 1941, p. 6.

³⁶ D. Stăniloae, *Facultatea de Teologie – Cernăuți*, în „Cuvântul preoțesc”, anul IX, nr. 6–7, 1942, p. 2–3.

³⁷ Ion I. Nistor *Anuarul Universității „Regele Carol al II-lea” din Cernăuți pe anul de studii 1938–1939*, Cernăuți, 1939, p. 4.

5 decembrie 1936, de a se înființa o revistă de teologie ortodoxă, care să cuprindă contribuțiile tuturor profesorilor participanți³⁸.

Profesori de renume ai Facultății de Teologie

Una dintre figurile demne de amintit din panoplia oamenilor de seamă bucovineni, care au avut o rodnică activitate și în cadrul Facultății de Teologie este mitropolitul *Nectarie Cotlarciuc* (1875–1935)³⁹. Acesta s-a numărat printre studenții teologi cei mai merituoși ai Facultății de Teologie din Cernăuți în perioada 1895–1900. Între anii 1901 și 1915 a funcționat ca bibliotecar al Universității, intensificându-și munca de cărturar, manifestată în trei direcții ale științei teologice: drept bisericesc, cercetări apologetice și filosofie și teologie practică⁴⁰. În anul 1915, în vederea abilitării sale la Facultatea de Teologie, a publicat la Paterbourn o lucrare în domeniul teologiei pastorale (*Homiletische Formalstufentheorie*), care a avut mare răsunet în critica științifică teologică. Cercetările pe care le-a făcut în această scriere sunt de mare importanță pentru întreaga preoțime, autorul fiind unul dintre cei dintâi care a stăruit asupra necesității și importanței studiului psihologiei în legătură cu predica⁴¹. Pentru meritele sale cărturărești s-a învrednicit să îndeplinească, din 1915, funcția de docent privat, apoi de profesor la Catedra de teologie practică a Facultății de Teologie, în cadrul căreia suplinește o vreme (după moartea profesorului Emilian Voiuțchi) și Catedra de teologie morală. Între anii 1919 și 1924, concomitent cu sarcina de director al bibliotecii universitare este și titular la Catedra de teologie, fiind ales de mai multe ori în Senatul Universității⁴². Între anii 1920 și 1921, Nectarie Cotlarciuc este decan al Facultății de Teologie.

Nicolae Cotlarciuc a fost apreciat de către contemporani ca fiind unul dintre românii cei mai reprezentativi ai Bucovinei. Datorită meritelor sale deosebite, la

³⁸ N. Cotos, *Întâiul congres de teologie ortodoxă*, în „Candela”, Cernăuți, 1936, p. 217–219.

³⁹ Nectarie Cotlarciuc s-a născut la 19 februarie 1875 la Stulpicani, județul Câmpulung Moldovenesc, ca fiu de cantor bisericesc; a absolvit școala primară în satul natal și Liceul de Stat din Suceava; după absolvirea Facultății de Teologie și a Facultății de Filosofie, la Cernăuți, se perfecționează la Universitățile din Bonn, Viena, Würzburg și München; în 1901 este hirotonit diacon la Catedrala din Cernăuți, iar în anul 1923 se călugărește.

⁴⁰ Romulus Cândea, *Noul Mitropolit al Bucovinei: Nectarie Cotlarciuc*, în „Candela”, anul XXXV, nr. 11–12, 1924, p. 462.

⁴¹ Idem, *Episcopul Cetății Albe: Nectarie N. Cotlarciuc*, în „Candela”, anul XXXIV, nr. 3–4, 1923, p. 85.

⁴² Mircea Lutic, *Nectarie Cotlarciuc – un arhipăstor înzestrat cu alese virtuți naționale*, în „Glasul Bucovinei”. Revistă trimestrială de istorie și cultură, Cernăuți–București, anul I, nr. 3, 1994, p. 20–21; Mircea Păcurariu, *Dicționarul teologilor români*, Ediția a doua, revăzută și întregită, București, Editura Enciclopedică, 2002, p. 134–135.

19 mai 1923 Nectarie Cotlarciuc este investit în vrednicia de episcop al Cetății Albe și Ismailului, pentru ca în ziua de 7 noiembrie 1924 să fie ales de către Marele Colegiu al Bisericii Ortodoxe Române în demnitatea de arhiepiscop al Cernăuților și mitropolit al Bucovinei și Hotinului, unde va păstori până la moartea sa⁴³.

Ca mitropolit, acesta s-a remarcat ca un vrednic administrator al celor încredințate⁴⁴, a restructurat conferințele pastorale și activitatea Adunării Eparhiale, a Consiliului Eparhial, a reglementat activitatea protopopiatelor și a remaniat serviciile de administrare și exploatare a bunurilor bisericești etc. Același mitropolit a dezvoltat și o susținută activitate publicistică și literară, publicând încă din anii studenției în periodicele bucovinene ale vremii încercări în versuri (*Nouri și chin, Suvenirea, Lolei*) și în proză (*Năluciri și realitate, Dracul și săracul, Buimacei, Câteva cruci fără voie*). A fost o prezență activă în ziarle teologice românești „Candela” și „Credința”. A prelucrat, a completat și a scos într-o ediție nouă, în 1929, *Liturgica Bisericii Ortodoxe*, de Vasile Mitrofanovici; a colaborat, în 1906, la culegerea *Români din Bucovina*, publicând studiul *Istoricul literaturii românilor din Bucovina*. Dintre numeroasele articole și lucrări științifice mai amintim: *Scaunul patriarhal ortodox din Constantinopol* (1903, în limba germană); *Ceva despre reforma patronatului bisericesc din Bucovina* (1904); *Istoricul literaturii românilor din Bucovina* (1906); *Dreptul de ctitorie și patronatul bisericesc în Principatul Moldovei și în Bucovina* (1907, în limba germană); *Subiectul averii bisericești în biserică din răsăritul apropiat* (1909, în limba germană); *Despre problema esenței materiale, spirituale a dumnezeirii* (1910, în limba germană); *Scurtă privire asupra bibliografiei române* (1911, în limba germană); *Contribuțiuni la dreptul conjugal și patrimonial românesc, mai ales în sudul Bucovinei* (1913, în limba germană); *Suporturile psihologice ale limbajului* (1915, în limba germană); *Treptele formale psihologice în predică* (1915, în limba germană și 1923, în limba română); *Ocotirea socială și biserică creștină* (1921); *Chestiuni omiletice* (1923); *Împrumutul Fondului Bisericesc al Bucovinei* (1923)⁴⁵.

Un alt profesor de Teologie de la Cernăuți a fost *Vasile Gheorghiu* (16 iunie 1872, Câmpulung Moldovenesc – 29 noiembrie 1959, Cut, jud. Neamț). Urmează cursurile Liceului Ortodox din Suceava (1882–1890), apoi Facultatea de Teologie din Cernăuți (1890–1894), unde obține doctoratul (1897); a făcut studii de specializare la Facultățile de Teologie Romano-Catolică și Protestantă din Viena, Bonn, Breslau și Leipzig (1897–1899). A trecut apoi la Universitatea din Bonn (1898), unde a studiat cu profesorii Kaulen, Langen și Grafe, pentru ca între anii 1898 și 1899 să urmeze cursurile lui Al. Schäfer și Fr. Delitsch. Facultatea de Teologie protestantă din Leipzig

⁴³ Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 21.

⁴⁴ *Mitropolitul Nectarie*, în „Cuvântul preoțesc”, anul II, nr. 2, 1935, p. 1.

⁴⁵ Mircea Lutic, *op. cit.*, p. 22–25.

(1899) i-a dat prilejul să asculte cursurile profesorilor G. Heinrich și Caspar René Gregory⁴⁶. Finalizându-și studiile, a fost abilitat, în anul 1901, ca docent privat pentru studiul biblic și exegeza *Noului Testament* în cadrul Facultății de Teologie din Cernăuți pentru ca, în baza lucrării *Adresații Epistolei către Galateni* (1904), să fie numit, în anul 1905, profesor agregat pe seama aceleași catedre. Lucrarea *Viața și activitatea Sfântului Apostol Pavel* i-a adus numirea în funcția de profesor titular al Catedrei de studiu biblic și Exegeza Noului Testament, numire produsă în anul 1908⁴⁷. Personalitatea preotului și profesorului doctor Vasile Gheorghiu „culminează în savantul care a condus știința ortodoxă română a *Testamentului Nou* la înflorire și a înzestrat-o – pentru prima dată – cu opere definitive. [...] Ceea ce-l caracterizează este bogăția informației, tăria argumentării și suplețea spiritului critic”⁴⁸. Vasile Gheorghiu a fost docent (1901), profesor agregat (1905), apoi titular (1909) la Catedra de studiu biblic și exegeza *Noului Testament* de la Facultatea de Teologie din Cernăuți, funcționând până la pensionare (1938); decan al facultății în trei rânduri, preot (1896), protopresbiter (1908), arhipresbiter stavrofor (1919), apoi mitrofor (1925), redactor (1911–1914; 1923–1933), apoi director al revistei „Candela”, președinte al Comitetului de direcție al foii bisericești „Păstorul” din Cernăuți, consilier mitropolitan onorar, primul președinte al Consistoriului Spiritual Central din București (1925–1927), președintele Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina (1921–1929), președinte al Asociației Clerului Ortodox din Bucovina, membru de onoare al Academiei Române (1938)⁴⁹.

Din opera sa științifică aducem în atenție următoarele lucrări: *Der Iacobusbrief Untersucht und erklärt*, Czernowitz, 1899, 186 p.; *Der Brief des Iudas. Einleitung und Kommentar*, Czernowitz, 1901, 84 p. (versiunea românească completă este publicată în numerele revistei „Candela” din anii 1901–1911; apare și în *Extras*, Cernăuți, 1915, 136 p.); *Adresații Epistolei către Galateni*, în „Candela”, 1904 (publicată și în *Extras*, Cernăuți, 1904, 165 p.); *Viata și activitatea Sfântului Apostol Paul*, în „Candela”, 1907–1909 (și *Extras*, Cernăuți, 1909, 355 p.); *Raportul literar dintre cele trei Evanghelii dintâi sau problema sinoptică. Studiu isagogic*, în „Candela”, 1923, p. 9–23, 109–117, 215–242, 397–416 și 1924, p. 1–29; *Epistola către Romani, cu introducere și comentariu*, Cernăuți, vol. I, 1923, 74 p.; vol. II, 1924, 171 p.; ediția a II-a, Cernăuți, 1938, 368 p.; *Sf. Evanghelie după Matei cu comentariu*, vol. I, II, III, Cernăuți, 1925, 1927, 1933, 848 p.; *Anul și ziua morții Domnului nostru Iisus Hristos*, în

⁴⁶ Grigore T. Marcu, *Profesorul dr. Vasile Gheorghiu*, în „Revista teologică”, București, anul XXIX, nr. 1, 1939, p. 11.

⁴⁷ V. Gheorghiu, *Profesorul dr. Vasile Gheorghiu*, în „Candela”, anul XLIX, nr. 1–12, 1938, p. 9.

⁴⁸ Grigore T. Marcu, *op. cit.*, p. 16.

⁴⁹ Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 196–197.

„Candela”, 1925–1926 (și *Extras*, Cernăuți, 1926, 152 p.); *Introducerea în Sfintele Cărți ale Testamentului Nou*, Cernăuți, 1929, 898 p. (prima introducere științifică în bisericile ortodoxe); *Noțiuni de cronologie, calendaristică și calcul pascal*, București, 1936, 206 p.; *Codex Argenteus Upsaliensis*, în „Studii și cercetări”, București, anul XXXIX, 1939, 58 p.; *Lecționarul evanghelic grecesc din Iași*, în „Studii și cercetări”, anul XLI, 1940, 90 p. Alte aproape o sută de studii, articole, predici și recenzii sunt publicate în „Candela”, „Mitropolia Moldovei și Sucevei” și „Mitropolia Banatului”. O serie de lucrări au rămas în manuscris: *Comentarii la Evangheliile de la Ioan, Marcu și Luca, Epistolele I și II Corinteni, Galateni și Jacob*. Cea mai însemnată operă a sa, rămasă în manuscris, este ediția critică a cărților *Noului Testament: Novum Testamentum graece cum apparatu critico*, singura până acum în literatura teologică ortodoxă. Alte manuscrise s-au pierdut în 1940, în timpul ocupației sovietice a Bucovinei⁵⁰.

Ca profesor la prestigioasa Universitate cernăuțeană, Vasile Gheorghiu a format în întreaga sa carieră nu mai puțin de 37 de generații de teologi români și de alte neamuri, care au dus mai departe prestigiul școlii teologice din fosta capitală a Bucovinei. Este recunoscută, de asemenea, opera sa științifică, operă care și astăzi atrage atenția prin probitatea sa științifică și este folosită de teologi.

Un alt mare profesor de la Cernăuți a fost și *Valerian Șesan* (28 iunie 1878, Slobozia Rarancei – 10 mai 1940, Cernăuți). Născut într-o familie de preoți, a urmat Gimnaziul Român Clasic din Cernăuți (1888–1896) și Facultatea de Teologie de la Cernăuți (1896–1900). Pregătirea teologică și-a continuat-o la Viena, Praga (unde a obținut, în anul 1916, doctoratul în științele juridice), Atena, Ierusalim (1906–1907), Kiev, Moscova și Petersburg (1907–1908)⁵¹. Diacon la Catedrala din Cernăuți (1909–1918), translator pentru limba cehă pe lângă Curtea de Apel din Cernăuți (1911–1939), docent pentru Dreptul Bisericesc la Facultatea de Teologie din Cernăuți (1913), profesor suplinitor la aceeași catedră (1918), apoi titular (1919–1940), decan al Facultății de Teologie (1921–1922), rector al Universității din Cernăuți (1923–1925; 1927–1930), preot (1918), protopop (1920), arhipresbiter stavrofor (1922). În paralel, Valerian Șesan a deținut și alte demnități la Facultatea de Drept din Cernăuți; a fost membru în Consistoriul Superior Bisericesc (1919–1925), secretarul Constituantei Bisericești, însărcinat cu realizarea unificării organizației bisericești ortodoxe în România întregită, având un rol însemnat în această acțiune și director general al Departamentului Cultelor pentru Bucovina în Cernăuți (1922–1925), consilier referent la Secția economică a Consiliului Eparhial Cernăuți (1925–1931), membru în

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ D. Valenciuc, „Candela”. *Revistă teologică și bisericească, seria a II-a (1923–1946) – ghid bibliografic*, Suceava, Editura „Mușatinii” – Editura „Bucovina viitoare”, 1999, p. 25.

Congresul Național Bisericesc, delegatul Bisericii Ortodoxe Române la Congresul Alianței Mondiale pentru Înfrățirea Popoarelor prin Biserică (Praga, 1928), președintele Asociației Clerului Ortodox din Bucovina (1936–1940), fondator și președinte al Asociației Culturale „Prietenii Cehoslovaciei” din Cernăuți, membru al Societății pentru Cultura și Literatura română în Bucovina.

Valerian Șesan a publicat o serie de lucrări de drept canonic, mai ales de interes practic ale ortodoxiei în general și ale bisericii noastre în special, un manual tipărit postum, propuneri și proiecte de lege cu privire la unificarea organizației bisericești ortodoxe din România după 1918 (a fost, însă, împotriva admiterii mirenilor la exercitarea puterii bisericești). A publicat diferite studii, recenzii, cuvântări, regulamente în „Candela” (Cernăuți), „Glasul Bucovinei” (Cernăuți), „Cuvântul preoțesc” (Rădăuți)⁵².

Dintre lucrările sale cele mai importante din această perioadă amintim: *Autocefalia, autonomia* („Candela”, 1931); *Dreptul de desvolțuine al patriarhului și al mitropolitului (în baza canonului Sinodului VII ecumenic)* („Candela”, 1936); *Convocarea Sinodului Ecumenic* („Candela”, 1936; *Extras*, 1937); *Revizuirea canoanelor și altor norme bisericești, precum și codificarea lor* („Candela”, 1936; *Extras*, 1937); *Căsătoria bisericească obligatorie* (în vol. *Omagiu I.P.S. sale dr. Nicolae Bălan, mitropolitul Ardealului, la douăzeci de ani de arhipăstorie*, Sibiu, 1940); *Curs de drept bisericesc universal* (Ediția a IV-a, Cernăuți, 1942; publicat de fiul său, preot prof. dr. Milan Șesan; celelalte trei ediții erau litografiate); *Unificarea Bisericii Ortodoxe din România întregită, Statutul organic din Transilvania în lumina canoanelor, Constituționalism în Biserica Ortodoxă. Trei studii în legătură cu organizarea Bisericii Ortodoxe Române întregite* (Cernăuți, 1919); *Proiect de unificare a organizației bisericii autocefale ortodoxe din România întregită* (Cernăuți, 1920); *Contribuții privitoare la raportul dintre Stat și Biserica Ortodoxă în Constituția cea nouă a României întregite* (Cernăuți, 1923); *Reflexiuni asupra unificării organizației Bisericii Ortodoxe din România întregită* („Candela”, 1923); *Modificarea legii și statului pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române* („Candela”, 1935)⁵³.

Milan Pavel Șesan (23 martie 1910, Cernăuți – 7 iunie 1981, Sibiu) este fiul canonicului Valerian Șesan. A făcut studiile secundare la Liceul clasic „Aron Pumnul” și Liceul clasic nr. 4 din Cernăuți (1921–1928), studii universitare la Facultatea de Teologie a Universității din Cernăuți (1928–1932). În perioada 1928–1930 a urmat și Facultatea de Drept din Cernăuți, fără a o absolvi, apoi cursurile Facultăților de Litere și Filosofie – secția istorică din Cernăuți (1930–1932) și Praga (1932–1934); a obținut

⁵² Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 476–477.

⁵³ *Ibidem*.

doctoratul în istorie la Praga (1935) și în teologie la Cernăuți (1937). A fost lector onorific de limbă cehă pe lângă Catedra de Slavistică de la Facultatea de Litere și Filosofie din Cernăuți (1935–1937); asistent suplinitor onorific pe lângă Catedra de istorie bisericească universală a Facultății de Teologie din Cernăuți (1936), apoi profesor agregat (1937) și titular (1941) la aceeași catedră; diacon (1936); preot (1943); protopresbiter (1945); arhipresbiter stavrofor (1947); în 1948 a fost numit titular al Catedrei de istoria bisericii române de la Facultatea de Teologie din București (fără să funcționeze), iar la 2 decembrie 1948 titular al Catedrei de teologie fundamentală și istoria religiilor la Institutul Teologic Universitar din Sibiu; de la 1 septembrie 1952 a trecut la Catedra de Istorie Bisericească Universală de la același Institut, unde a funcționat până la pensionare, în 1980.

Militant de seamă pentru promovarea ecumenismului creștin între anii 1958 și 1968, Milan Pavel Șesan a reprezentat Biserica Ortodoxă Română la Conferința Creștină pentru Pace (Praga), participând la adunările generale din 1961, 1964 și 1969 și la diferite sesiuni ale Comitetului de lucru și ale Comitetului plenar, fiind delegat la o serie de festivități bisericești peste hotare.

A publicat peste o mie de studii și articole cu caracter istoric în periodice din țară și străinătate. În cercetările sale istorice a abordat câteva teme majore legate de primele traduceri românești ale Sfințelor Scripturi, creștinismul vechi „carpatic”, circulația cuvântului „ortodox”, sinodalitatea ortodoxă, istoria teologiei ortodoxe, istoria bisericească a popoarelor slave, schisma din 1054 și încercările de unire, ecumenismul contemporan etc.

Milan Pavel Șesan este considerat cel mai de seamă teolog neotestamentar român, cu lucrări temeinice de introducere și exegeză a *Noului Testament*, cronologie biblică, teologie biblică. Ca profesor, a format 37 de generații de teologi români și de alte neamuri⁵⁴.

Dintre numeroasele studii, articole și cărți semnate de Milan Pavel Șesan amintim: *Cultul sfinților naționali la sârbi* („Candela”, 1934); *Schismă între patriarhii Ignatie și Fotie?* (Cernăuți, 1936); *Vaclav Budovec și încercările de unire ale protestanților cu Biserica Ortodoxă din Constantinopol* (Cernăuți, 1937); *Biserica Ortodoxă Rusă de după război* (Cernăuți, 1937); *Cruciadele și Biserica Ortodoxă* („Candela”, 1937); *Statistica bisericească* („Candela”, 1938); *Starea religioasă din Germania de după război* („Candela”, 1938); *Periodizarea în istoria bisericească universală* (Cernăuți, 1939); *Originea și timpul primelor traduceri românești ale Sfintei Scripturi* (Cernăuți, 1939); *Împărțirea administrativă a Imperiului Bizantin în timpul Comnenilor și Angelilor (1081–1204)* („Candela”, 1940–1942); *Duminica*

⁵⁴ *Ibidem*, p. 474.

ortodoxiei (în vol. *Omagiu lui Ioan Lupaș la împlinirea vârstei de 60 de ani*, București, 1943); *Cinstirea sfințelor icoane* („Candela”, 1943–1944); *De ce Uniația?* („Candela”, 1946)⁵⁵.

Vrednic de amintire este și profesorul *Simeon Reli*, care s-a născut în satul Pătrăuții de Sus, aflat astăzi în Regiunea Cernăuți, Ucraina. A urmat studii la liceul din Cernăuți (1896–1904), apoi la Facultatea de Teologie din Cernăuți (1904–1908). A devenit licențiat în Litere și Filosofie la Universitatea din Cernăuți, apoi a obținut doctoratul în teologie în anul 1928. Simeon Reli a fost profesor de istorie bisericească la Facultatea de Teologie din Cernăuți, îndeplinind în perioada 1934–1935 și funcția de decan al acestei instituții. Profesorul Simion Reli a pregătit încă din primul an de profesorat un curs sintetic al întregii istorii bisericești românești pe care, perfecționându-l și completându-l, l-a publicat în anul 1942⁵⁶.

A urmat studii de specializare în istorie și cercetări de arhivă la Viena (1928–1929). Recunoscut specialist în istoria Bucovinei, mai ales în istoria bisericească a acestei provincii, profesorul Reli a fost desemnat pentru a îndeplini mai multe demnități legate de protejarea patrimoniului istoric: membru în Comisia Monumentelor Istorice – secția pentru Bucovina; secretar, apoi director delegat, al Arhivelor Statului din Cernăuți; organizatorul Muzeului Istoric Bisericesc și Etnografic al Mitropoliei din Cernăuți. A murit în refugiu la Suceava în anul 1945, fiind înmormântat în Cimitirul Pacea din fosta capitală a Moldovei. Profesorul Simeon Reli a publicat valoroase studii de istorie bisericească (privind îndeosebi Bucovina), de pedagogie, lucrări literare. Lucrările sale tratează, în mod special, istoria bisericească a Bucovinei, el studiind documente inedite aflate în arhivele din Viena și Cernăuți. De asemenea, a scris și articole de culturalizare și recenzii în revistele „Candela”, „Junimea literară”, „Revista de pedagogie”, „Glasul Bucovinei” și „Bucovina” – toate apărute la Cernăuți⁵⁷. Dintre lucrările sale amintim: *Orașul Siret în vremuri de demult. Din trecutul unei vechi capitale a Moldovei* (Cernăuți, 1927); *Din suferințele bisericii noastre ortodoxe sub stăpânirea austriacă* („Candela”, 1925); *Începuturile catolicismului austriac în Bucovina* („Codrul Cosminului”, 1927); *Politica religioasă a Habsburgilor față de Biserica Ortodoxă Română în secolul al XIX-lea în lumina unor acte și documente inedite din Arhiva Casei și Curții imperiale din Viena* („Codrul Cosminului”, 1927); *Propaganda catolică austriacă împotriva Bisericii Ortodoxe Române din Bucovina* (Cernăuți, 1928); *Bucovineni celebri în ierarhia Moldovei (1777–1850)* („Candela”, 1929); *Ctitoriile religioase românești din Polonia*

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ D. Onciulescu, *Profesorul dr. Simion Reli*, în „Altarul Banatului”, anul III, nr. 1–6, 1946, p. 112.

⁵⁷ Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 415–416.

(„Candela”, 1930); *Din viața religioasă și bisericească a Sucevei în secolele XVII–XIX* („Candela”, 1931); *Icoane din trecutul național-bisericesc al Bucovinei, 1840–1880* (Cernăuți, 1932); *Relațiile dintre biserică și stat în România vremurilor trecute* („Candela”, 1933); *Medicina călugărească în trecutul românesc* („Candela”, 1934); *Originea și evoluția istorică a costumului preoțesc la români* („Candela”, 1935); *Originea și vechimea creștinismului la români* („Candela”, 1936); *Călăuza monumentelor religioase-istorice din eparhia Bucovinei* (Cernăuți, 1937); *Biserica Ortodoxă Română din Maramureș în vremile trecute* (Cernăuți, 1938); *Istoria vieții bisericești a românilor* (vol. I, Cernăuți, 1942); *Cultura religioasă în mănăstirile noastre voievodale* („Candela”, 1944–1945). Simeon Reli a realizat și monografiile mănăstirilor Putna, Sucevița, Dragomirna sau evocări de mari cărturari⁵⁸.

Un alt profesor teolog de la Cernăuți a fost *Vasile Tarnavschi* (16 decembrie 1859, Mihoveni, jud. Suceava – 4 februarie 1945, București). A terminat liceul la Suceava (1870–1878), apoi Facultatea de Teologie la Cernăuți (1878–1882), unde obține doctoratul, în 1886. A făcut studii de specializare pentru Vechiul Testament și limbi semitice la Viena, Breslau (azi Wrocław) și Berlin (1899–1900), unde a audiat cursurile vestitilor profesori Wilhelm Neumann, Fredrich Delitzsch și Hermann Strack. A publicat la Viena, în limba germană, în anul 1900, lucrarea de abilitare *Profetul Hagai. Introducere și comentariu* (în 1904 a apărut și în traducere românească).

Vasile Tarnavschi a fost preot în Stroiești, Suceava (1887–1889), preot și profesor de religie în Suceava (1889–1896), preot în Cernăuți (1896–1898), docent (1900), profesor extraordinar (agregat, 1903), apoi titular (1906–1932) la Catedra de studiul biblic al *Vechiului Testament* și limba ebraică de la Facultatea de Teologie din Cernăuți, rămasă vacantă prin moartea lui Isidor Onciul (1897); a suplinit un timp Catedra de teologie practică, a predat cursuri neobligatorii de aramaică, siriacă și arabă; a fost decan al Facultății de Teologie de cinci ori, rector al Universității din Cernăuți de două ori (în perioada 1918–1920), arhipresbiter stavrofor, apoi mitrofor (1923), director și redactor al revistei „Candela” (1923–1932), președinte al Asociației Clerului din Bucovina (1923–1924). Prin activitatea sa la catedră, dar mai ales prin lucrările sale, poate fi socotit cel mai de seamă teolog veterotestamentar ortodox român⁵⁹.

Dintre lucrările lui Vasile Tarnavschi amintim: *Geneza – traducere și comentariu* (1907); *Exodul – traducere și comentariu* (1913); *Leviticul – traducere și comentariu* („Candela”, 1923)⁶⁰; *Probleme actuale biblice – patru studii originale, prelucrate sau*

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 487.

⁶⁰ Vladimir Prelipean, *Importanța Vechiului Testament. Studiul și cultivarea lui la Facultatea de Teologie din Cernăuți*, Cernăuți, Tiparul „Glasul Bucovinei”, 1938, p. 24.

traduse („Candela”, 1923); Introducerea în Sfintele Cărți ale Testamentului Vechi (Cernăuți, 1928); Arheologia biblică (Cernăuți, 1930; pe atunci cea mai completă în toată teologia ortodoxă).

Un alt profesor (nehirotonit) al Facultății de Teologie a Universității din Cernăuți a fost *Nicolae Cotos* (10 octombrie 1883, Straja – 15 mai 1959, Sibiu). A absolvit liceul la Suceava (1897–1905), apoi Facultatea de Teologie din Cernăuți (1905–1909), care-i conferă doctoratul în 1911. În perioada 1910–1914 a făcut studii de specializare la universitățile din Viena, Breslau, Tübingen, Bonn, Berlin, Atena și București, unde a avut posibilitatea să audieze cursurile unor profesori celebri precum Pohle, Schmidt, Harnack, Kaftan, O. Külpe și Andrusos. Profesor de vocație, în adevăratul sens al cuvântului, „el a surprins pe colegii săi prin spiritul nou pe care l-a adus la catedră [...], prin introducerea de cursuri noi și speciale de filosofia religiei, psihologia religiei și filosofia creștină, în vederea asimilării cât mai mature a teologiei fundamentale, precum și prin turnarea tematicii disciplinei pe un cadru la înălțimea exigențelor științifico-filosofice ale vremii”⁶¹.

Nicolae Cotos a fost voluntar în armata română în timpul Primului Război Mondial. Profesor suplinitor la Seminarul Teologic din Chișinău (1918–1919), apoi docent (1919), profesor agregat (1920) și titular (1924) la Catedra de teologie fundamentală de la Facultatea de Teologie din Cernăuți (pensionat în 1941); în cadrul acesteia a făcut și cursuri speciale de psihologia religiei, filosofie creștină, sectologie; a suplinit un timp Catedra de teologie dogmatică și simbolică; a fost decan al facultății în perioadele 1921–1924, 1935–1937 și 1938–1940; rector al Universității din Cernăuți în perioada 1926–1927; redactor al revistei „Candela” (1935–1938); fondator și redactor al revistei „Credința”, unde a publicat numeroase articole de îndrumare creștinească. Stabilizat din 1944 la Sibiu, în perioada 1951–1952 a fost lector suplinitor pentru limba greacă la Institutul Teologic Universitar de aici.

Nicolae Cotos a publicat relativ puțin, dar impresionant ca originalitate, concizie și precizie. În schimb, a fost un profesor de mare prestigiu⁶². Între anii 1923 și 1938 a redactat mai multe lucrări: *Secta studenților de biblie (ruseliștilor)* („Candela”, 1923); *În jurul izvorului și normei de credință și viață creștină* („Candela”, 1924); *Încenușarea și înmormântarea* („Candela”, 1925); *Teologia fundamentală, partea introductivă* (Cernăuți, 1938). Cursul său complet de teologie fundamentală a rămas litografiat.

Profesorul *Vasile Loichiță* (26 octombrie 1881, Jebel, județul Timiș – 30 ianuarie 1958, Timișoara) a urmat liceul în Timișoara și Beiuș, Facultatea de

⁶¹ Corneliu Sârbu, *Nicolae Cotos*, în „Mitropolia Ardealului”, anul IV, nr. 7–8, 1959, p. 597.

⁶² Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 135.

Teologie la Cernăuți, cu doctoratul în 1907; a făcut studii la Facultățile de Litere și Filosofie din Cernăuți și Budapesta. A fost profesor (nehirotonit) la Institutul Teologic Pedagogic din Caransebeș (1907–1924), unde a predat disciplinele teologiei sistematice, iar în Secția pedagogică, limba română (aceeași materie a predat-o și la Liceul „Traian Doda”); în 1924 a ocupat Catedra de dogmatică de la Facultatea de Teologie din Cernăuți, pe care a deținut-o până la pensionare (1946); un timp a suplinit Catedra de istoria Bisericii Românești, în câteva rânduri a fost decanul facultății, membru în Adunarea Eparhială a Arhiepiscopiei Cernăuților și în Congresul Național Bisericesc, senator. A redactat doi ani „Foaia diecezană” de la Caransebeș și o vreme revista „Făclia”. A publicat lucrări de istorie și critică literară, poezii, studii de dogmatică în „Candela”, „Mitropolia Moldovei și Sucevei” și „Mitropolia Banatului”. Dintre lucrările sale scrise în perioada în care se afla la Cernăuți amintim: *Moartea* („Candela”, 1923); *Chiliasmul (Milenarismul). Expunere și critică dogmatică* („Candela”, 1926); *Numirile biblice ale lui Dumnezeu și valoarea lor dogmatică* („Candela”, 1927; autorul abordează aici tema adecvării sau neadecvării numirilor ce le dăm lui Dumnezeu și a posibilității unui aggiornamento al limbajului teologic)⁶³; *Anglicanism și ortodoxie* („Candela”, 1930); *Definirea relațiilor Bisericii Ortodoxe cu bisericile eterodoxe* (Cernăuți, 1931); *Doctrina Sfântului Ioan Damaschin despre Maica Precurată* (Ediția I, Cernăuți, 1937; Ediția a II-a, Cernăuți, 1939); *Perihoreza în dogmatică* („Candela”, 1938); *Mărturisirea lui Dositei. Întâia traducere românească, după textul original grecesc publicat la 1690 în București* („Candela”, 1942–1943); o scrie de lucrări, rămase în manuscris, s-au pierdut în 1940⁶⁴.

Iustin Moisescu, viitorul patriarh al României (1977–1986), este numit în anul 1942, prin concurs, ca profesor titular de Exegeza Noului Testament la Facultatea de Teologie, aflată la Suceava. La Cernăuți și Suceava a alcătuit trei cursuri: *Introducere în cărțile Sfinte ale Noului Testament*, *Exegeză*, *Ermeneutică biblică*. Despre scrierile în limba română, un raport al vremii constată că „forma de exprimare a autorului în limba română se distinge prin conciziune și claritate”. În anul 1946 este transferat ca profesor la aceeași catedră la Facultatea de Teologie din București, apoi, din anul 1948, la Institutul Teologic Universitar din București.

Petru Rezuș (22 iunie 1913, Rădăuți – 7 mai 1995, București) a absolvit Liceul „Eudoxiu Hurmuzachi” din Rădăuți (1924–1931), Facultatea de Teologie din Cernăuți (1931–1935), la care obține licența (1935) și doctoratul (1937); paralel a urmat cursurile Facultății de Litere și Filosofie din Cernăuți (1931–1935), la care obține licența în 1937; studii de specializare la Facultățile de Teologie din Oxford,

⁶³ D. Stăniloae, N. Chițescu, Isidor Todoran, I. Ică, I. Bria, *Teologia dogmatică în Biserica Ortodoxă Română în trecut și astăzi*, în „Ortodoxia”, anul XXIII, nr. 3, 1971, p. 105.

⁶⁴ Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 135.

Cambridge, Strasbourg și Viena (1935–1937), apoi din nou la Strasbourg (1937–1938), ca bursier al Mitropoliei Bucovinei. A fost profesor de teologie fundamentală la Facultatea de Teologie din Suceava, prodecan al facultății (1947–1948), profesor titular la aceeași catedră la Institutul Teologic Universitar din București (din 1948 până la pensionare, în 1974); director de studii (prorector) al Institutului (1949–1953); protopop, apoi iconom stavrofor (1950); autor de lucrări de teologie fundamentală și dogmatică, istorie bisericească, precum și volume de schițe, nuvele, basme, povestiri, române, culegeri de folclor⁶⁵.

Un profesor care și-a susținut o parte din examenele de doctorat la Facultatea de Teologie din Cernăuți (1938), pentru ca apoi, pentru o perioadă de timp să predea la această facultate este și *Alexandru Ciurea*. Acesta a fost asistent la Catedra de istoria Bisericii Române la Facultățile de Teologie de la Chișinău (1940–1941) și Cernăuți–Suceava (1941–1947), suplinitor al catedrei (1947–1948). După 1948 activează ca asistent la Secția istorică a Institutului Teologic Universitar din București (1948–1950), predând și la alte catedre⁶⁶.

Romulus Cândea a fost profesor de istorie bisericească și discipline pedagogice la Institutul Teologic Pedagogic din Sibiu (martie 1915 – octombrie 1919); profesor de istorie bisericească universală la Facultatea de Teologie din Cernăuți (1919–1922), apoi titular al Catedrei de istorie universală medie, modernă și contemporană de la Facultatea de Litere și Filosofie din Cernăuți (1922–1940); decan al acesteia (1923–1924), rector al Universității din Cernăuți (1925–1926); membru corespondent al Academiei Române (1929); membru laic în Adunarea Eparhială a Arhiepiscopiei Cernăuților și în Congresul Național Bisericesc, deputat și senator din partea Universității din Cernăuți⁶⁷. Cercetător al istoriei bisericești, Romulus Cândea a publicat o serie de studii privind catolicismul în Moldova în secolul al XVII-lea, situația bisericii românești din Transilvania în timpul Primului Război Mondial, viața și activitatea unor personalități românești ca Alecu Hurmuzaki, Vladimir Repta, Andrei Șaguna ș.a. Dintre lucrările care îi poartă semnătura amintim: *Românii și rutenii în Biserica gr.or. din Bucovina* (1909), *Catolicismul în Moldova în secolul al XVII-lea* (1916), *Andrei Șaguna* (1923), *Concordate. Un capitol de istorie politică* (1921), *Mitropolitul Vladimir Repta* (1924), *Liste de patriarhi alexandrini* (1926)⁶⁸. Cărturar, doctor în teologie și istorie, Romulus Cândea și-a pus amprenta asupra activității istorice dezvoltate de Facultatea de Teologie din Cernăuți.

⁶⁵ Petru Bejinariu, *Cultură și identitate*, Suceava, Editura Universității, 2008, p. 109–111.

⁶⁶ Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 107–108.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 86–87.

⁶⁸ Mircea Păcurariu, *Două sute de ani de învățământ teologic la Sibiu*, p. 308.

Un alt nume important de profesor universitar de la Facultatea de Teologie de la Cernăuți este acela al preotului prof. dr. *Domițian Spănu*. „Profesorul distins, preotul vrednic, românul însuflețit și omul ales”⁶⁹, având o pregătire serioasă însușită la universitățile din Cernăuți (unde a absolvit și Facultatea de Filosofie și Litere), Viena și Paris, a practicat relativ puțin în cadrul Catedrei de teologie morală (până la moartea sa, survenită în anul 1936), dovedindu-se totuși „un lucrător științific, temeinic, precis și cinstit”⁷⁰. Aceste calități sunt vizibile în lucrările de remarcabilă valoare teologică, chiar unice în literatura noastră, care ne-au survenit de la profesorul Domițian Spănu. Acesta era titularul Catedrei de teologie morală, fiind un profesor pregătit serios, cu studii în țară și străinătate. A muncit mult la catedră, ocupându-se în același timp și de publicarea unor lucrări; cu elevii era sever, dar de o severitate părintească, fiind cinstit și iubit de colegi și studenți.

În mai multe rânduri a reprezentat Facultatea de Teologie în Senatul Universității, dovedindu-se a fi un om deosebit de prețios pentru biserică și școală. Prin talent, muncă și dăruire, Domițian Spănu ajunge profesor universitar la vârsta de 33 de ani, murind la numai 44 de ani, fiind deplâns de colegi și foștii elevi⁷¹. În scurta perioadă în care a fost profesor la Facultatea de Teologie de la Cernăuți, a scris câteva lucrări, dintre care amintim: *Suferințele sociale și Hristos* (Cernăuți, 1925); *Sfaturile evanghelice în doctrina moralei catolice-ortodoxe* („Candela”, 1928); *Libertatea voii omenești și libertatea academică* („Candela”, 1928); *Problema dobânzii în lumina moralei creștine* („Candela”, 1928); *Morala lui Eminescu în raportul ei cu religionea creștină* („Candela”, 1931). A tradus *Teodiceea Sf. Vasile cel Mare (Omilia VIII)*, traducere apărută în „Candela”, 1927. Aceste studii nu sunt „de mare extensiune, dar de adânc și bogat cuprins, redactate în stil limpede și concentrat, lipsit de balastul cuvintelor de prisos”⁷². Munca științifică a profesorului Domițian Spănu cuprinde și un manuscris al părții speciale din teologia morală, de a cărui tipărire s-au ocupat urmașii săi.

Vrednic de amintit este și arhimandritul mitrofor *Clementie Popovici*, profesor la Facultatea de Teologie de la Cernăuți. Acesta s-a născut la 22 septembrie 1845, într-o vrednică familie, care a dat bisericii mulți oameni de valoare. Studiile de teologie le-a făcut la Institutul Teologic din Cernăuți (1865–1869), completându-le la

⁶⁹ N. Cotos, *Profesorul Domițian Spănu*, în „Candela”, anul XLVII, nr. 1–12, 1936, p. 2.

⁷⁰ Mircea Păcurariu, *Dicționarul teologilor români*, p. 86–87.

⁷¹ I. Z., *Funerariile păr[intelui] profesor D. Spănu*, în „Cuvântul preoțesc”, anul III, nr. 18–19, 1936, p. 2; S. Reli, *Cuvânt funebru cu prilejul morții profesorului Facultății de Teologie, dr. D. Spănu*, în „Cuvântul preoțesc”, anul III, nr. 17, 1936, p. 4–5; Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 445.

⁷² Orest Bucevschi, *Ocuparea Catedrei de Teologie Morală*, în „Candela”, anul XLVIII, nr. 1–12, 1937, p. 78.

Universitatea din Viena. A predat, începând cu anul 1873, ca suplinitor la Institutul de la Cernăuți, istoria bisericească și dreptul bisericesc. Din anul 1880 este titularul Catedrei de drept bisericesc de la noua facultate pentru o perioadă de aproape o jumătate de secol⁷³. În mai multe rânduri a fost decanul Facultății de Teologie (1881–1914), iar între anii 1888 și 1889 a fost rector al Universității din Cernăuți. În anul 1911 a fost proclamat *doctor honoris causa* al aceleiași universități⁷⁴.

Cu prilejul împlinirii vârstei de 90 de ani, mai mulți profesori de teologie s-au adunat într-un cerc restrâns pentru a-l saluta și felicita pe marele profesor Clementie Popovici, cel care a format atâtea generații de preoți și profesori slujitori ai catedrei și altarului. Printre cei care au oficiat *Te Deum*-ul de mulțumire în ziua de 22 septembrie îi amintim pe profesorii V. Tarnavski, V. Șesan, D. Irimiev, S. Reli, I. Pașcanu, toți fiind însoțiți de I.P.S. Mitropolit Visarion⁷⁵.

Petre Procopovici (1894–1958) – doctor în teologie (1921), având studii de specializare pentru teologia practică la Facultatea de Teologie din Viena (1922–1923), profesor agregat în 1937, apoi titular din 1941 la Catedra de teologie practică, omiletică și catehetică până în 1948. Din opera sa științifică amintim lucrările: *Instrucția și educația religioasă în școlile secundare de băieți* („Candela”, 1926); *Introducere în teologia pastorală* („Candela”, 1929); *Omilia și predica. Studiu istoric omiletic* (Oradea, 1933); *Ritualistica sau manual de ritual al Bisericii Ortodoxe Române* (Oradea, 1936). A publicat articole în „Legea românească”, „Telegraful român”, „Mitropolia Ardealului”.

Nu putem să nu-l amintim aici și pe *Ioan Zugrav* (1893–1982). Student al Facultăților de Teologie, Drept, Filosofie și Litere din Cernăuți, a obținut în anul 1919 titlu de doctor în teologie. După Primul Război Mondial, a audiat cursurile de istorie la Universitatea din București și la Institutul Catolic și Ecole de Chartes din Paris, unde a lucrat sub îndrumarea profesorilor Ferdinand Lot și Charles Diehl⁷⁶. Deși opțiunea și predilecția sa cărturărească, până la numirea ca profesor de liturgică și pastorală, era istoria bisericii universale, a predat întru totul onorabil disciplinele teologice ale catedrei la care a fost așezat. „Profesor stimat de colegi și studenți, mânduitor iscusit al condeiului, dotat cu spirit critic, cu simț de ordine la elaborarea mintală și la închegarea frazei, părintele profesor Ioan Zugrav a fost un remarcabil slujitor al școlii

⁷³ V. Șesan, *Arhim[andritul] Clementie Popovici – 90 de ani*, în „Cuvântul preotesc”, anul III, nr. 18–19, 1936, p. 6–7.

⁷⁴ *Cuvântarea păr[intelui] prof. dr. Ioan Zugrav, la înmormântarea prof. arhimandrit Clementie Popovici*, în „Cuvântul preotesc”, anul V, nr. 15–16, 1938, p. 4.

⁷⁵ V. Șesan, *op. cit.*, p. 21.

⁷⁶ Scarlat Porcesu, *Preotul profesor Ioan Zugrav*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, anul LVIII, nr. 7–9, 1982, p. 654.

teologice și al bisericii”⁷⁷. Părintele Ioan Zugrav a fost profesor de liturgică și pastorală în perioada 1938–1948. Din opera sa amintim lucrările: *Încercările de unire de la Conciliul din Lyon (1274) până la cel din Florența (1439)* (Cernăuți, 1922, teza de doctorat); *Schitul Mănăstioara* („Candela”, 1926); *Schitul Călugărița* („Archiv für Landes Kunde der Bukowina”, 1927); *Cultul morților* (Cernăuți, 1938); *Un manuscris din anul 1419 al Liturghiei Sf. Vasile cel Mare* („Candela”, 1937); *Cultul nostru văzut de cunoscătorii străini* (Cernăuți, 1939); *Un manuscris liturgic din secolul XV din Biblioteca Universității Iași* („Candela”, 1946); *Trei manuscrise liturgice de la episcopul Efrem al Rădăuților* („Mitropolia Moldovei și Sucevei”, 1963). Alte articole cu caracter liturgic, pastoral sau istoric, biografiile unor cărturari bucovineni, recenzii au fost publicate în „Candela” (Cernăuți), „Luminătorul” (Chișinău), „Cuvântul preoțesc” (Rădăuți, 1934–1937)⁷⁸.

Studenti renumiți ai Facultății de Teologie din Cernăuți

Numeroși oameni de cultură au urmat cursuri la Facultatea de Teologie de la Cernăuți, lucrând pentru biserică și ducând mai departe prestigiul acestei instituții de învățământ. Printre aceștia îi amintim pe mitropolitul Nicolae Bălan, care a făcut aici studiile universitare, luându-și și doctoratul⁷⁹ și acad. Dumitru Stăniloae, care în 1922 se înscrie la Facultatea de Teologie din Cernăuți. După un an, dezamăgit de modul scolastic de predare, se înscrie la Facultatea de Litere din București. În 1924 revine la Facultatea de Teologie din Cernăuți, primind o bursă a Arhiepiscopiei din Sibiu, acordată de mitropolitul Nicolae Bălan. În 1928 își susține la Cernăuți teza de doctorat, *Patriarhul Dositei al Ierusalimului și legăturile lui cu Țările Românești*.

Un alt student al Facultății de Teologie din Cernăuți a fost pr. prof. univ. dr. Liviu Stan, cel mai mare canonist ortodox român, care a revoluționat cercetarea științifică a studiilor de drept canonic în Biserica Ortodoxă Română și în întreaga ortodoxie în secolul al XX-lea. S-a format în studiile teologice la Facultatea de Teologie din Cernăuți (1928–1932), unde l-a avut profesor de drept roman și drept bisericesc pe profesorul Valerian Șesan.

La Facultatea de Teologie a urmat cursuri și Romulus Cândea, despre care am amintit mai sus. Gheorghe Arghiropol, absolvent al Facultății de Teologie de la București, a obținut doctoratul la Facultatea de Teologie de la Cernăuți, mutată la Suceava (1943). A fost profesor de drept bisericesc la Facultatea de Teologie de la

⁷⁷ *Ibidem*, p. 666.

⁷⁸ Dumitru Valenciuc, „Cuvântul preoțesc”, Suceava, 2002.

⁷⁹ Ion Vicovan, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, Iași, Editura Trinitas, 2002, p. 247.

Suceava (1946–1948), apoi la București (1949–1952)⁸⁰. Licențiat al Facultății de Teologie din Cernăuți (1935) și apoi doctor al acesteia (1940) a fost și profesorul Marcu Bănescu, absolvent al Academiei Teologice de la Caransebeș (1930–1934)⁸¹. Printre alți licențiați sau doctori ai acestei facultăți îi amintim pe: – Ioan Beju (1928–1932)⁸²; – preotul misionar Dumitru Bodale, student la Facultatea de la Cernăuți (1930–1934), care i-a oferit doctoratul în 1943⁸³; – profesorul de teologie Dumitru Bodea, student la Cernăuți (1930–1934), unde a obținut doctoratul (1936)⁸⁴; – profesorul de teologie Teodor Bodogae, care a absolvit Academia Teologică Andreiană din Sibiu (1929–1933), cu diferență la Facultatea de Teologie de la Cernăuți, unde va obține licența (1934) și doctoratul (1938)⁸⁵; – profesorul teolog Orest Bucevschi, student la Cernăuți (1918–1922), cu doctoratul în teologie (1923), profesor agregat (1937), apoi titular (1941) la Catedra de morală a Facultății de Teologie din Cernăuți–Suceava (1937–1948), prodecan în 1941–1945⁸⁶; – arhimandritul Laurențiu Busuioc, absolvent al aceleiași facultăți, cu doctoratul în 1924⁸⁷; – episcopul Partenie Ciopron, absolvent al Facultății de Teologie de la Cernăuți (1929–1933), unde a obținut și doctoratul în 1937⁸⁸; – episcopul Vasile Coman, student la Academia Teologică Andreiană din Sibiu (1930–1934), cu examen de diferență și licență (1937) la Facultatea de Teologie de la Cernăuți⁸⁹; – profesorul de teologie Petru Deheleanu, student la Facultatea de Teologie de la Cernăuți (1928–1932), unde a obținut doctoratul (1938)⁹⁰.

Redăm, în continuare, lista celor care au obținut titlul de *doctor honoris causa* al Universității din Cernăuți⁹¹: Ipolit Vorobchievici, episcop de Rădăuți (22 februarie 1920); Nicolae Iorga, profesor la Universitatea București (22 noiembrie 1920); Constantin Hurmuzachi, profesor la Facultatea de Științe din Cernăuți; Artur Gorovei,

⁸⁰ Mircea Păcurariu, *Dicționarul teologilor români*, p. 23.

⁸¹ *Ibidem*, p. 42.

⁸² *Ibidem*, p. 45–46.

⁸³ *Ibidem*, p. 54–55.

⁸⁴ *Ibidem*, p. 55.

⁸⁵ *Ibidem*, p. 55–56.

⁸⁶ *Ibidem*, p. 67–68.

⁸⁷ *Ibidem*, p. 74.

⁸⁸ *Ibidem*, p. 101.

⁸⁹ *Ibidem*, p. 117–118.

⁹⁰ Ovidiu Bozgan, *Învățământul superior. Putere și Universitate în România anilor 1940–1947*, în vol. *Istoria Românilor. România în anii 1940–1947*, vol. IX, București, Editura Enciclopedică, 2008, p. 926–927; Cristian Vasile, *Biserica și regimul comunist*, în vol. *Istoria Românilor. România în anii 1940–1947*, vol. IX, București, Editura Enciclopedică, 2008, p. 878.

⁹¹ Ion Nistor, „Anuarul Universității «Regele Carol al II-lea» din Cernăuți pe anii 1938–1939”, p. 3.

avocat în Fălticeni (4 februarie 1933); Carol al II-lea, regele României (25 mai 1933); R. Bonnard, profesor la Universitatea din Bordeaux (9 decembrie 1933); J. Bonnacase, profesor la Universitatea din Bordeaux (9 decembrie 1933); Guglielmo Marconi, președinte al Academiei Italiei (11 iunie 1934); Giulio Bertoni, profesor la Universitatea Roma; Pavel Montel, profesor la Sorbona (20 mai 1935); principele Gustav Adolf, moștenitorul tronului Suediei (5 noiembrie 1937); Jose Leite de Vasconcellos Pereira de Melo, profesor la Universitatea Lisabona (22 februarie 1938); Aime Cotton, profesor la Sorbona (18 mai 1938).

Fiind cea mai longevivă instituție românească de cultură teologică superioară din această parte a țării, Facultatea de Teologie din Cernăuți este școala unde au studiat și au dobândit titlul academic de doctori în teologie și alți distinși teologi din toate provinciile românești, devenind apoi profesori ai facultăților de teologie ortodoxă din București, Sibiu și Chișinău.

Dintre episcopii ortodocși români din Transilvania au fost licențiați și doctori în teologie ai Facultății de Teologie din Cernăuți: dr. Vasile Lăzărescu, episcop al Timișoarei; dr. Nicolae Popovici, episcop al Oradiei; dr. Partenie Ciopron – episcop al Armatei Române la Alba Iulia.

Primii profesori ai Facultății de Teologie din Chișinău, întemeiată în 1926 și desființată în toamna anului 1941, au studiat la Facultatea de Teologie din Cernăuți. Aici au obținut titlul de doctori în teologie Grigore Pișculescu (scriitorul Gala Galaction) și Popescu Moșoaia, care au fost și decani ai facultății⁹².

⁹² Mihai Vizitiu, Virginia Popa, *Istoria învățământului teologic superior din Moldova și Bucovina*, Iași, 2007, p. 76–100.

FACULTATEA DE TEOLOGIE DE LA CERNĂUȚI

CONSTANTIN CENUȘĂ

Faculty of Theology from Chernivtsi

*(Abstract)**

The author presents the history of the University of Chernivtsi and of the Faculty of Theology. The University of Chernivtsi was founded in august 29, 1875 under the patronage of Emperor Franz-Joseph. Originally, the instruction language was German, but there were also separate departments for the Romanian and Ukrainian language and literature. To the Faculties of Law and Philosophy was added in short time the Faculty of Theology, by incorporating the Theological Institute and employing its former teachers. The organizational status of the new university required the establishment of a theological faculty at the expense of the Church Fund of Bukovina.

Over the years, at the Faculty of Theology were employed renowned professors and former students: Nectarie Cotlarciuc, Valerian Șesan, Milan Pavel Șesan, Simion Reli, Vasile Tarnavschi, Nicolae Cotos, Vasile Loichiță, Iustin Moiescu, Petru Rezuș, Alexandru Ciurea, Romulus Câdea, Domițian Spânu, Clementie Popovici, Petre Procopovici, Ioan Zugrav, Nicolae Balan, Dumitru Stăniloae, Liviu Stan, Gheorghe Arghiropol, Marcu Bănescu, Ioan Bejan, Orest Bucevschi s. a. The autor compiled for each one of them a short biobibliographical file.

Keywords: Chernivtsi University, Faculty of Theology, professors, students.

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.